

IV

POLITIČKE PRILIKE I DJELOVANJE 10. KORPUSA

NEKE KARAKTERISTIKE POLITIČKIH KRETANJA

Osnivanje 10. korpusa bio je događaj od velikoga političkog značenja za sjeverozapadnu Hrvatsku. O toj će činjenici Oblasni komitet KPH za Zagrebačku oblast uputiti pismo svim okružnim komitetima na području Oblasti (Bjelovar-Čazma, Krapina, Varaždin i Zagreb), u kojem, među ostalim, kaže:

»Od naročitog je značenja da je ovaj Korpus dobio naziv »Zagrebački«. Ovim će se još jače učvrstiti jedinstvo između hrvatskog i srpskog naroda...«*

Oblasni komitet KPH za Zagrebačku oblast isto tako upozorava na propuste i slabosti ispoljene nakon oslobađanja velikog teritorija potkraj 1943. g., o čemu izvještava Povjerenstvo CKKPH-a za sjevernu Hrvatsku i posebno ističe:

»Oslobođenjem Koprivnice, Ludbrega i Čazme, malo se učinilo na mobilizaciji. Razlog je svakako nedovoljna politička djelatnost u narodu tih krajeva, a kao slaba politička djelatnost jest odraz N.O.O. u čijim redovima se nalaze još uvijek protunarodni elementi.«²

Mislim da se nigdje u Hrvatskoj nije kao u Zagrebačkoj oblasti u toku NOB-a tako reljefno očitavala krivulja rasta i slabljenja NOP-a. Oni su uvijek bili u jakoj uzročnoj povezanosti s općim vojnim i političkim prilikama u svijetu, kod nas u zemlji i posebno na području ove oblasti.

Zagrebačka oblast je kroz 1944. godinu i sve do oslobođenja bila velikim dijelom presudna za izvlačenje glavnine snaga njemačkog okupatora, ustaša i četnika i drugih izdajnika naših naroda. U Zagrebačkoj oblasti je HSS djelovao neprekidno. To je onaj nezaobilazni politički faktor koje je imao nemalog utjecaja na raspoloženje hrvatskih masa. Smanjivanje slobodnog teritorija u početku 1944. godine također je u očima naroda počelo izazivati kolebanje i sumnju u snagu i sposobnost NOV-a da se na području Korpusa bori uspješno protiv agresivnijih nasrtaja neprijatelja. Sve se to odigravalo na otvorenoj sceni, jer je narod vidio da naše jedinice ne mogu zaštititi slobodni teritorij, a oslobođena mjesta kao Koprivnica, Ludbreg, Varaždinske Toplice, Novi Marof i druga padale su u ruke neprijatelja, dok narod nije mogao dobiti našu sigurnu zaštitu.

Situacija na Kalniku i u Zagorju naročito se pogoršala nakon ofenzive u februaru 1944. godine. Ustaše su svojom propagandom, agitacijom i »amne-

¹ IHRP Zagreb, KP-56/68.

² IHRP Zagreb, VP-56/33.

stijom« unosile zabunu u narod i time utjecale na njegovo opredjeljenje. Izvještaji okružnih komiteta, koji su tih dana stizali u Oblasni komitet KPH-a za Zagrebačku oblast, najbolja su potvrda koliko je narasla plima NOP-a stvorena kapitulacijom fašističke Italije i oslobođenjem velikoga slobodnog teritorija, počela brzo splašnjavati. Okružni komitet KPH-a za okrug Varaždin 4. 2. 1944. izvještava i ovo:

»Kod sprovađanja mobilizacije u zadnje vrijeme nismo uspjeli, a niti nemamo točnog pregleda, koliko je ljudi otišlo dobrovoljno u našu vojsku.

Neprijateljska vojska kontrolira pet cijelih kotara našeg okruga (Čakovec, Ludbreg, Ivanec, Novi Marof i Varaždin — R. B.) te patrolira po selima, traži članove NOO-a i vojne bjegunce. Prema tome narod je zastrašen, jer mora stalno da bježi i da se sakriva pred neprijateljem.

Klika oko Mačeka — petokolonaši, koji su do sada govorili da nije vrijeme za borbu, da neće jedan ni drugi pobijediti nego treći, počeli su sa otvorenim radom... Jura. (Stjepan Puklek — R. B.)«³

Okružni će komitet KPH Čazma, među ostalim, u svom izvještaju napisati:

»Već u zadnjem izvještaju smo javili, da je političko stanje u ovom kotaru (Čazma — R. B.) bilo vrlo slabo. S tim više što je u zadnje vrijeme otišlo u bandu oko 300 ljudi i to najviše bivših ustaša, dok im je uspjelo povući sa sobom i one kojima nije bilo baš drago, ali možemo reći da se je to dogodilo baš i našom krivicom...«

Za kotar Garešnica u tom izvještaju se kaže:

»Kako na tom kotaru imade Hrvata i Srba, Mađara, Čeha još uvijek se nije postiglo jedinstvo čitavog naroda u borbi protiv fašizma. S naše strane se učinila greška što nismo pravilno k svima pristupili. Nismo išli za tim, da raskrinkamo reakcionarne elemente kako iz redova hrvatskog tako i srpskog naroda, a tako i nacionalnih manjina...«

Kako je na kotaru Kutina tog okruga?:

»U ovom kotaru je narod mnogo zastrašen jer je i tamo velik broj ustaša koji su bili povučeni sada ponovno otišao u uporište i upadaju u pojedina sela, hapse narod...

Partijska organizacija u odredu (Moslavački partiz. odred — R. B.) vrlo neiskusna i mlada, a partijski rad slab.

Politički komesari su također slabi, i nisu savladali partijsku liniju... Franjo s. r.«⁴

O taktici i postupcima ustaša za vrijeme ofenzive u februaru 1944. Oblasni će komitet KPH za Zagrebačku oblast 27. 2. 1944. godine izvijestiti povjerenstvo CKKPH za sjevernu Hrvatsku sljedeće:

»Prilikom posljednje ofanzive, neprijatelj je vrlo oprezno postupao u Podravini, dočim je u kalničkim selima bio vrlo krut. U podravskim selima i u samoj Koprivnici, puštao je uhvaćene partizane...

U srpskim selima na području Kalnika pobijeno je oko 74 lica, većinom Srba, a iz sela Vel. Botinovac ubijena je čitava jedna hrvatska obitelj. Isto tako

³ IHRP Zagreb, KP-56/74.

⁴ IHRP Zagreb, KP-56/86.

u Carevdaru hrvatskom selu pobijeno je oko 6 lica. Osim ubijstava, neprijatelj je palio kuće u 9 sela, među njima i Vel. Poganac, gdje je spaljeno oko 40 kuća...

U podravskim selima kuda su prolazili ustaše po selima, pozdravljali su ljude sa »Živio Dr. Maček«, iz čega se vidi, da njihova saradnja t. j. Mačeka i ustaša ostaje sve prisutnija i otvorenija.«⁵

Oblasni će komitet u svom izvještaju 23. 3. 1944. god. napisati još i ovo:

»U toku posljednja dva mjeseca, na čitavoj oblasti, osjeća se veliko previranje kod onog dijela Hrvatskih masa, koje se još nisu čvrsto opredjelile za NOP. To previranje naročito se osjetilo u ovim krajevima, gdje je utjecaj Mačekove klike bio najjači još od ranije. Takav slučaj imamo u čitavoj Podravini i na jednom dijelu Bilogore (kotar Bjelovar), na Svetoivanskom (Sv. Ivan Zelina — R. B.) i na Cazmanskom kotaru. To je previranje nastalo uslijed gore pomenute pojačane političke i vojne aktivnosti okupatora, a uz punu pomoć Mačekovih agenata. Oni su uspjeli u situaciji, kada smo mi bili privremeno vojnički potisnuti iz tih krajeva, naročito poslije ponovnog okupiranja Koprivnice i nekih drugih mjesta, da taj momenat iskoriste za mobilizaciju u domobrane i ustaše. Možemo konstatirati, da su u tome imali uspjeha i preko našeg očekivanja. Ukupan broj mobiliziranih sa naše oblasti kreće se između 4.000 do 5.000, no to još nije provjereno, ali neće biti velike razlike od toga broja...

Karakteristično je da su se kod te mobilizacije u Pavelićevu vojsku odazvali baš oni, koji su ranije iz nje bježali. Iz toga se vidi, da su oni u Pavelićevu vojsku stupili na mig Mačekovih agenata, a ne na Pavelićev poziv. U nekim kotarima ustaše i Mačekovi agenti svađali su se kod vrbovanja u neprijateljsku vojsku, pozivajući jedni za domobrane a drugi za ustaše (Sv. Ivanski kotar...)

I pored toga, što su neka sela primila oružje, ona su uglavnom bila do sada pasivna, t. j. nisu se borila protiv nas, ali je bilo i takvih slučajeva da su prilikom pokušaja naše vojske da ih razoruža, pružili otpor.

U nekim Podravskim selima neprijatelj od naoružanih seljaka organizira 'bijelu gardu'. Tako npr. ona već postoji u selima: Koprivnički Ivanec, Kalinovac, Peteranec i Hlebine... Sa tim organiziranim bandama, naše jedinice sukobile su se već u dva sela (Hlebine i Kalinovac) i tom prilikom bilo je ubijeno i zarobljeno nekoliko 'bjelogardejaca'. U dva druga sela (Novo Virje i Molve) je bijela garda zarobila neke naše aktiviste i straže. Ta banda nastupa u ime Mačeka i Pavelića...

Osnovna griješka, koja je omogućila vojnim bjeguncima da se, na temelju Pavelićeve amnestije, donekle pomire sa ustaškim vlastima, jeste, što mi nismo preko raznih sitnih akcija, u kojima su ti bjegunci bili spremni učestvovati, zaoštrili odnose između vojnih bjegunaca i ustaške vlasti. Osim ove greške imade još i drugih kao npr. uspavanost zbog naših vojničkih uspjeha, što je dovelo do toga, da su naše organizacije potcijenile uticaj Mačekove klike u pojedinim krajevima...

Opijeni vojnim i političkim uspjesima, te mobilizacijom koja se je odvijala

⁵ KP-56/89.

na dobrovoljnoj bazi, naši drugovi i naše organizacije, počeli su pribjegavati i drugim mjerama i oslanjanjući se na našu vlast, počeli provoditi prisilnu mobilizaciju. Dok se pred mase postavljalo 'ili s nama ili protiv nas' mnogi ustaše nesmetano su se kretali po selima i radili protiv NOP-a. To je osobito bio slučaj u Čazmi i Podravini. U nedostatku oštre političke borbe sa otvorenim i prikrivenim neprijateljima, uspjelo je raznim špekulantima uvući se u naše organizacije, pa je čak u njima bilo i bivših ustaša...

Poslije paljenja srpskih sela, pokušala je reakcija izazvati kod Srba mržnju prema Hrvatima, ubacujući razne parole, kao npr. 'Hrvati partizani neće da brane srpska sela' ili 'u štabovima su sve Hrvati'...

Poslije formiranja korpusa, naše jedinice nisu imale velikih akcija na uporišta. Više su vodile borbu sa neprijateljem na terenu i kod rušenja komunikacija.⁶

Politička situacija na području Zagrebačke oblasti nije se brzo poboljšavala. NOP je postepeno gubio širinu masovne baze. Popuna jedinica 10. korpusa tekla je sporo. Odlazak vojnih obveznika u neprijateljsku vojsku nije se smanjivao. Naprotiv, on se do 14. 4. 1944. god. — po procjenama Oblasnog komiteta KPH za zagrebačku oblast — povećao na 8.000 do 10.000 ljudi »dok je mobilizacija za našu vojsku vrlo slaba.«⁷ U isto vrijeme Oblasni komitet, što se vidi u zapisniku od 14. 4. 1944 g. konstatira:

»C. K. nije zadovoljan sa operacijama X. Korpusa i za neaktivnost njegovih jedinica smatra odgovornim Obi. komitet. XXXIII (32. div. R.B.) divizija nije izvršila svoj zadatak u Zagorju. Brojno stanje divizije smanjilo se za 200 boraca u roku od deset dana boravka u Zagorju (od toga broja 150 ih je dezertiralo iz brigade 'Matija Gubec' među njima i oko 10 nižih rukovodioca, nekoliko članova K.P. i SKOJ-a).«⁸

Borba za vojnu i političku inicijativu, koja se vodila između NOP-a i jedinica 10. korpusa s jedne i neprijatelja s druge strane izaziva najoštrije sukobe i otpore na području Kalnika i zapadne Bilogore. Neprijatelj je pripremao ofenzivu »Rouen« za početak jula na Kalniku želeći sebi osigurati slobodu manevra od linije Koprivnica—Križevac—Zagreb—sjeverno od te linije.

Činjenice da se u Hrvatskoj zbilo historijski događaj — III Zasjedanje ZAVNOH-a u Topuskom — na kojem je donesena Deklaracija o ravnopravnosti naroda i stvorena federalna Hrvatska u Federativnoj Jugoslaviji, saveznici se iskrcali u Francuskoj, a 32. i 33. divizija dokazale svoju borbenu sposobnost, još nisu dale snažne političke poticaje za širu mobilizaciju i popunu jedinica.

U junu mjesecu na području 10. korpusa Glavni štab NOV i POH upućuje 28. diviziju 6. korpusa u privremeni operativni sastav, da svojim akcijama pomogne jedinicama 10. korpusa u slabljenju vojne i političke aktivnosti neprijatelja i povrati raniji utjecaj na šire narodne mase u oslobođenim područjima Kalnika, Bilogore i Podravine.

Oblasni komitet ni 26. 6. 1944. god., u pismu Povjerenstvu SK KPH za sjevernu Hrvatsku, nije mogao izvijestiti da je stanje mnogo bolje. Kaže:

⁶ IHRP Zagreb, KP-57/141.

⁷ IHRP ZAGREB, KP-57/187.

⁸ IHRP Zagreb, KP-57/187.

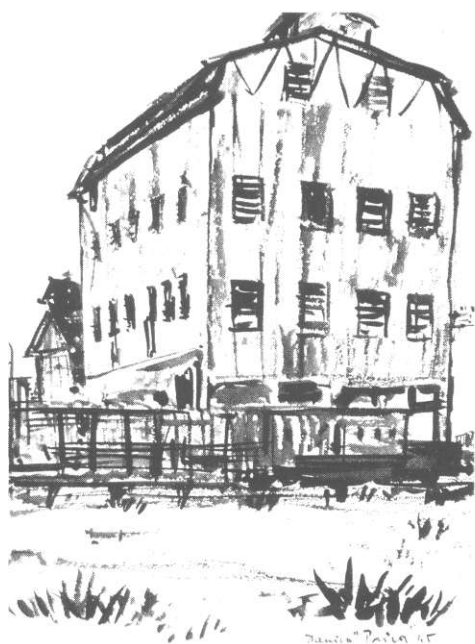

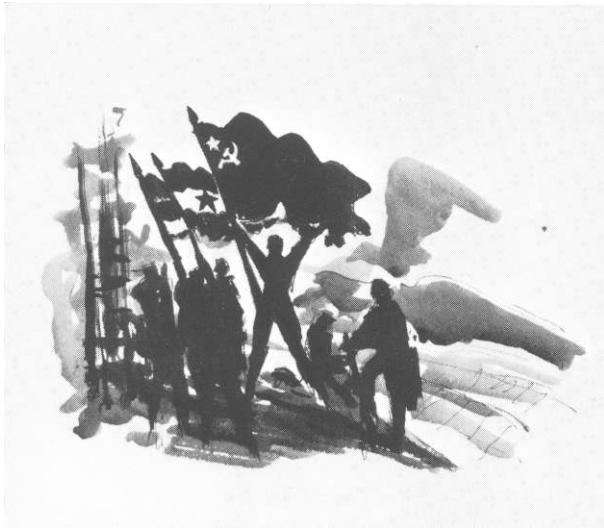
Zlatko Priča

Desno: »Tifusar«, Žumberak, 1943.
(Kašt - Drvorez)

Lijevo dolje: Danica 1945. (Ustaški
logor »Danica«, u Koprivnici 1941.)

Desno dolje: Ljudi iz logora »Dani-
ca« 1941.

Velibor Mačukatin
Gore: *Zastave*
U sredini: *Matija Gubec*
Dolje: *Partizansko kolo*

Edo Murtić

Gore: *Kurir*, 1944. (kreda)

Desno: *Partizani*, 1944. (litografija)

Vanja Radauš: Ustaše tjeraju narod, 1943–44. (akvarel, olovka)

Oto Reisinger
Gore: Jedno po »NADLJUDIMA«
okupirano dvorište u Čazmi, 1944. god.

Vjekoslav Rukljač (lijevo):
Kurir, 1944.

Franjo Mraz (dolje):
Borci, 1957. (ulje na staklu)

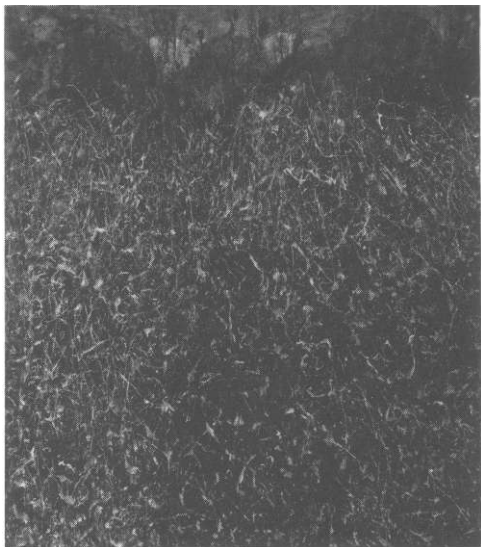
Hajrudin Kujundžić
Gore: Juriš u sovanuće, Pitomača,
akvarel, Oktobar 1944.

Vjekoslav Rukljač (desno): Ikar

Ico Simčić (dolje):
Omladina skriva žito u bunker, 1943.

Boris Dogan
Gore: Kalnička šuma,
1978. god. (ulje na platnu)

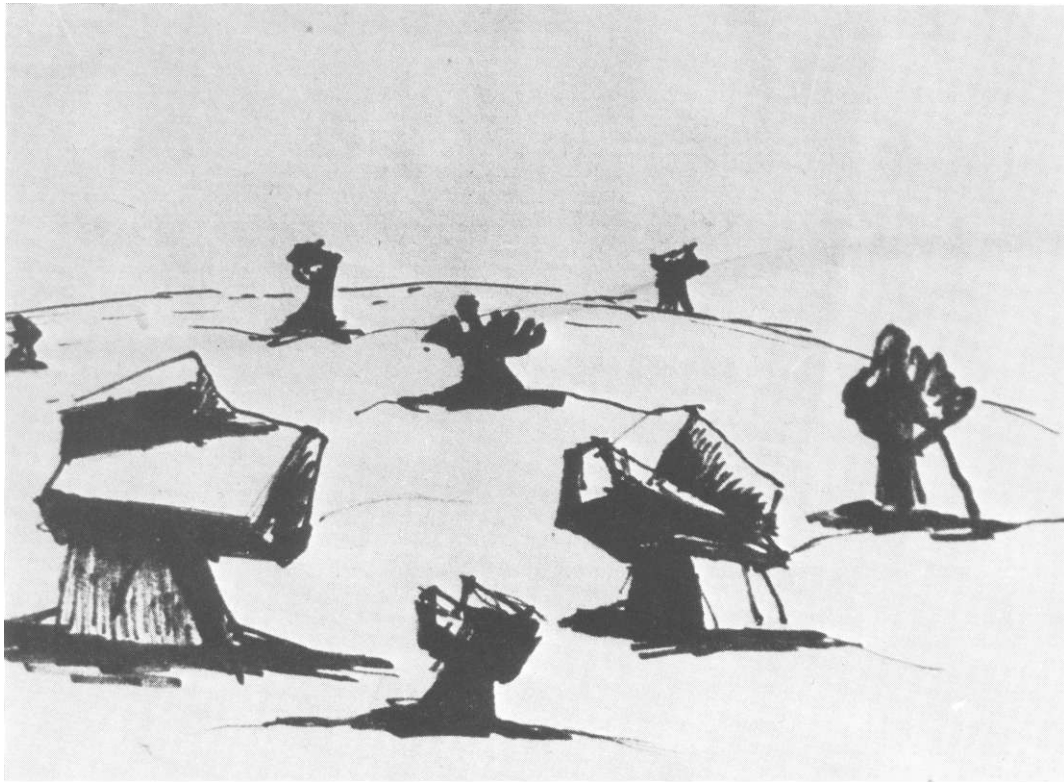
Ivan Milat
Desno: Partizanka s trorogom kapom.
Dolje: Nova konspiracija 1944.
(Partizanska bolnica u Podgariću)

Ivan Milat
Gore: *Partizanka*
Lijevo: *Partizan*
Nikola Reiser (dolje):
Čitanje omladinske štampe (linorez), 1943.

Ivan Sabolić: Spomenik strijeljanim na Bubnju (skica).

Aleksander Buneta-Saša: 1. Peysage sa Bilogore 1944.

»Politička kriza koja se osjeća unatrag nekoliko mjeseci na čitavoj Oblasti, do sada još nije prebrođena. Ta kriza postigla je svoj vrhunac pod kraj prošlog mjeseca.

Mobilizacija za našu vojsku krenula je sa mrtve tačke, no još uvijek broj mobilisanih je neznatan...

Odlazak Hrvata u neprijateljsku vojsku negativno je djelovalo na Srbe. Nepovjerenje prema Hrvatima, koje se osjećalo kod Srba ranije, još se je više produbilo, a naročito u onim selima, gdje imade više partizana i gdje je neprijatelj činio veća zvijerstva npr. slučaj Kalnik, Sokolovačka općina. U isto vrijeme osjeća se sve veća aktivnost četničkih elemenata, koji nastoje da mire Srbe sa ustašama. Kod toga pomažu im 'unijatski' popovi, koji su također većinom agenti Gestapoa...«⁹

Situacija u Moslavini nije ništa bolja, iako neprijatelj nije stvorio nova uporišta. O tome će politički komesar 33. divizije NOVJ Vladimir Mutak u redovitom političkom izvještaju br. 6. od 6. 7. 1944. god. uz ostalo reći:

»Sto se tiče situacije na terenu Moslavine ona je unatoč otvaranja II Fronta i povoljne vojničke i političke situacije još uvijek teška i komplikovana. Bilo je nekih znakova popravljaja koji su ali neprijateljskom akcijom na Moslavinu iščezli. Ta akcija zatekla nas je upravo u času kada smo vršili mobilizaciju i svršila se je tako da je tu mobilizaciju stvarno neprijatelj izvršio za sebe...

Sve ovo služi kao dokaz da je naš uticaj u Moslavini bio prilično slab. Neprijateljska propaganda u Moslavini još i od prije vrlo je jaka i prodorna, te nailazi na plodno tlo koje smo djelomično i mi stvorili svojom pogrešenom i više puta uskogrudnom politikom, naročito prema HSS-ovcima, protiv kojih smo više puta stvarali frontu a više puta odnosili se previše pomirljivo.

Neprijateljska propaganda vješto koristi najnovije događaje i promjene u našoj politici kao i samoj vojsci. Tako npr., povodom mijenjanja našeg pozdrava (Raniji pozdrav stisnutom šakom zamjenjen je pozdravom koji se i danas primjenjuje u JNA. — R. B.) ubacili su među narod da je to priprema za dolazak kralja Petra u Jugoslaviju. U posljednje vrijeme kod seljaka čuju se često uzrečice koje govore našim borcima, a to su: ‚Rat će svršiti kada se gospoda slože‘ i si.«¹⁰

Uprkos činjenici da se neprijatelj na svim frontovima nalazio u odstupanju, politička situacija na području Zagrebačke oblasti nije se brzo mijenjala u korist NOP-a i njegove vojske. Kako su se svi ti događaji odražavali na politička kretanja i raspoloženje naroda vrlo lijepo ocrtava polit. komesar 32. divizije NOVJ Sime Balen u svom redovitom izvještaju politkomesaru 10. korpusa od 10. septembra 1944. U njemu se, uz ostalo, kaže:

»Dostavljam redoviti 20-dnevni politički izvještaj za razdoblje od 20. kolovoza do 10. rujna 1944. godine.

I. *Zapažanja s terena kretanja.* U ovom vremenu naša je divizija napravila veliki marš, te je prešla južnu Podravinu, srednju i zapadnu Bilo-Goru, Kalnik, istočni dio Zagorja i Prigorja. Za vrijeme tih pokreta zapazili smo slijedeće stvari:

⁹ IHRP Zagreb, KP-57/187.

¹⁰ VII, tom V, knjiga 29. dok. 12, str. 70.

Podravina. Prema svom stavu narod ovog kraja može se podijeliti u dvije grupe. Jedna, koja simpatizira s našim pokretom i druga, koja je ili indifereantna ili neprijateljski raspoložena prema nama. Prva prevladava u selima bliže Dravi, a druga u selima bliže Bilo-Gori. U ovim posljednjim selima, kao da nikad nitko ništa nije politički radio (iako je tu mjesecima bio KNOO Kotarski nar. oslob. odbor — R. B.) Đurđevac, te komande mjesta i ostale naše ustanove. Bilo je slučajeva da, su neki seljaci bilo otvoreno, bilo prikriveno, hvalili Bobana (komandanta ustaškog 5. stajaćeg zdruge R. B.), a nama prigovarali da smo se složili s kraljem Petrom. Mlađi svijet iz ovih krajeva većim je dijelom u domobranima ili ustašama, a oni koji se nalaze kod kuće bježali su pred nama ili u vinograde ili u neprijateljska uporišta. Pokušali smo mobilizaciju u ovim krajevima s potrebnom političkom pripremom, ali nije uspjela. Mobilizirali smo svega 10-tak ljudi.

Srednja Bilo-gora (istočni dio kotara Bjelovar) u glavnom je uz nas i našu borbu. I tu smo sprovođili mobilizaciju, koja je uglavnom uspjela.

Zapadna Bilo-gora je nejednako raspoložena. Ima sela u kojima je situacija bolja nego ranije (Većeslavac, Ladislavac, Sredice) a ima ih u kojima se situacija znatno pogoršala, kao na pr. Križ. Boraveći ovdje 2 dana na putu za Zagorje proveli smo mobilizaciju u Većeslavcu i Ladislavu. Mobilizacija je relativno uspjela.

Kalnik. Ovdje se stanje popravilo. Srpski narod nas je svagdje lijepo dočekivao, pa i hrvatski, osim u zlosretnom Apatovcu. Svijet je ovdje prilično upoznat s političkim događajima.

Prigorje ogromnim svojim dijelom mrzi ustaše i okupatore i gaje jake simpatije prema nama. Prolazeći kroz sela, narod nas je srdačno pozdravljao, istrčavao pred kuće, dovikivao nam lijepe riječi, a bilo je slučajeva da su neki i plakali od radosti. Nikada još nisu vidjeli toliki broj partizana. Mržnja naroda u ovome kraju prema ustašama vidjela se najbolje, kada smo se iz akcije na Sv. Ivan Zelina vraćali s plijenom i zarobljenicima. Kad su čuli, da smo ubili zloglasnog ustaškog krvnika Veljka Pileka (za koga kruži fama, da je sam poubijao preko 200 ljudi) blagosiljali su nas. Oko zarobljenih ustaških logornika Simuneca i Belušića, koje smo zarobili u toj akciji, kupio se narod, pljuvao po njima i čak ih i tukao. Ova mržnja prema ustašama razumljiva je kada se znade, da je u ovom kraju za tri godine od ustaške ruke palo oko 300 ljudi sve samih Hrvata. Ovaj teren je vrlo dobar za rad. A bio bi još znatno bolji, da nije bilo naših grešaka u prijašnja vremena (samovolja).

Zagorje — i ovdje je situacija znatno bolja nego ranije. Narod se boji ustaša i ne voli ih, ali ne zna mnogo o našim pobjedama i uopće o stanju kod nas i u svijetu, pa je prilično dezorijentiran.

Prolazeći kroz ove krajeve, mi smo poduzimali sve, da narod što bolje informiramo o događajima kod nas i vani. Preko politkomesara pripremili smo partizane, da svagdje upuštaju s ljudima u razgovor i da im objašnjavaju stvari. U tome smo prilično uspjeli. Kapitulaciju Rumunjske i Bugarske, a osobito dolazak Crvene armije na granice Jugoslavije i proglas maršala Tita domobranima i ostalima u nepr. vojsci i poziv (Upućen 30. 8. 1944. — R. B.), da do 15. o.mj. pređu k nama, borci su upravo s oduševljenjem objašnjavali narodu. Vrlo često slika bila je u selima, gdje smo se zaustavljali, da vidite

partizana okružena sa seljacima i seljankama, gdje im tumači značenje pomenutih događaja. Osim toga kroz ovo vrijeme smo izdali 3 letka, koja smo u nekoliko hiljada komada proturili kroz sva sela Kalnika, istočnog Zagorja, Prigorja, križevačkog kotara, te Podravine između Ludbrega i Koprivnice.

Osim toga u ovim smo krajevima rasturali i letke, koje smo dobili od Vas, tako da je cijeli ovaj teren pokriven letcima, a narod upoznat s proglasom Maršala i političkim događajima. Ovo se već pomalo odražava i u tom, što se ljudi iz ovog kraja sve više vraćaju iz domobrana i što su uvjeti za mobilizaciju prilično sazreli, pa smo baš danas počeli s mobilizacijom u križevačkom kotaru. Po svemu izgleda da će biti uspjeha.«¹¹

U početku jeseni 1944. god. jedinice 6. i 10. korpusa i 7. udarne banijske divizije izvele su jednu od najvećih ofenziva u toku NOB-a između rijeke Save i Drave. Uspjesi naših jedinica bili su veliki. Gubici neprijatelja također, ali se politička situacija — u pravcu većeg oduševljenja naroda i masovnije mobilizacije — nije bitno mijenjala.

O političkim će prilikama u to vrijeme politički komesar 10. korpusa Ivan Šibi napisati u izvještaju od 28. 10. 1944:

»Usprkos velikim i zamašnim političkim događajima kao što je ulazak Crvene Armije u našu zemlju, oslobođenje Beograda, prelaz Crvene Armije na tlo same Hrvatske, te naših internih uspjeha, kao što je čišćenje Podravine do Koprivnice, pa čišćenje Bjelovarske kotline, kod narodnih masa naše oblasti ne vidi se nekog oduševljenja i poleta kakav bi odgovarao sudbonosnosti ovog vremena. Narodne mase raspoložene su uglavnom, još uvijek spekulantski, pa ako netko ima i drugog izlaza on svakako neće u vojsku. Nema tako reći, slučajeva da se bilo tko dobrovoljno javlja u NOV.

Za vrijeme velikog priliva domobrana koji su se odazvali pozivu Maršala Tita, osjetilo se neko talasanje i kod naroda u krajevima koje smo relativno čvrsto kontrolirali, pa je u to vrijeme i mobilizacija novih boraca iz civila, tekla vrlo uspješno. Naše su se jedinice u to vrijeme brojčano udvostručile. Međutim kasnije priliv domobrana je prestao, a brigade su otišle u akciju, tako da je čvrsto oslobođeni teritorij kao što je Moslavina, ostao bez većih jedinica. Zbog toga stala je tu i mobilizacija novih boraca iz civila, jer iskustvo pokazuje, da se na našem terenu nigdje ne može vršiti mobilizacija bez prisustva većih jedinica.

Federativna Jugoslavija, federalna Hrvatska, Hrvatski Sabor i ostale tekovine naše borbe, poznate su, uglavnom, narodu ovih krajeva, no usprkos tome većina naroda drži se pasivno i gleda kako bi u vrtlogu ratnih događaja, prošla što jeftinije, sa što manje žrtava i napora. Zbog toga još uvijek reakcija, koja umije prividno pokazati se kao zaštitnik narodni, koja ga zove linijom manjeg otpora kad kada postiže uspjeha, pa se tako napr. desilo u selu Donja Petrička, kotar Čazma, koje mi čvrsto držimo pod svojom kontrolom, da je dvadesetak ljudi otišlo u uporište, pošto je prethodno neki Mačekovac iz uporišta bacio letak. Bilo je to u eri najvećeg priliva i mobilizacije u Moslavini.

Prije kratkog vremena došlo je do hapšenja nekih viđenijih HSS-ovaca sa Novo Marofskog i Ivanečkog kotara koji su se spremali za preuzimanje vlasti,

¹¹ VII, tom V, knjiga 33, dok. 32, str. 154-156

što su i priznali. Prema tome političko stanje u našoj oblasti nije baš najbolje iako se ono osjetljivo popravilo, nakon krize koju je našu oblast proživljavala proljetos.

U Moslavini, koja je gotovo posve oslobođena i gdje se neprijatelj ne pokazuje ni malo agresivan, narod se drži prilično mrtvo ali je uglavnom, spreman odazvati se pozivima u vojsku, kada mobilizacija imade posve služben karakter, kojemu su ljudi vikli iz još ranijih vremena. To donosi sa sobom i čisto tome prigodne pojave kao što su simuliranje svake vrsti, namerno trovanje pa i sjećenje prstiju. Tako je gotovo, svugdje gdje se mobilizacija vrši. Nekog ponosa i ambicije da se ovdašnji obveznik pokaže borbenijim od svog susjeda ovdje nema, nego bi se prije moglo reći da se ljudi takmiče u zabušavanju, tom uobičajenom načinu odnosa prema, vjerovatno svakoj vlasti. Takav je od ranije politički odgoj naroda u ovim krajevima.

^ Podravina i zapadna Bilogora, politički predstavljaju jedno tijelo, jer zap. Bilogora živi pod političkim uticajem Podravine. U tim krajevima nismo naišli na rovarenje Mačekovaca, jer su svi viđeni HSS-ovci iz Podravine kod nas, ali je ovaj kraj u velikoj mjeri ustaški raspoložen i pod utjecajem ustaša, što se vidjelo najbolje sada kada su naše jedinice operirale ondje. Imade vrlo mnogo porodica koje imadu po jednog ili dva člana u ustašama, mnogi su od njih u ovim borbama poginuli. Za njima njihove familije žale i naravno da se ne može računati na njihovo prijateljstvo. Ti krajevi bili su osim toga dugo vremena, apsolutno pod neprijateljskom kontrolom, te drugovi iz naših organizacija nisu imali mogućnosti rada na tom terenu. Oslobođenjem Podravine od Virovitice do Koprivnice stanje se u tom pogledu popravilo pa je našim organizacijama pružena mogućnost rada.

U Zagorju, političko stanje kod naroda je zadovoljavajuće, narod Zagorja politički ne zaostaje za Moslavinom, iako je čitavo Zagorje pokriveno neprijateljskim uporištima, te i naše jedinice i naše organizacije žive tamo pod vrlo teškim uslovima, u svakom pogledu. Ipak, kontrola neprijatelja onemogućava nam sprovođenje mobilizacije koja bi tamo bila uspješna, te se ista provodi samo djelomično.«¹²

Period jačanja NOP-a do kraja 1943. godine bio je u očima narodnih masa širom zagrebačke oblasti potvrda njegove političke i vojne snage. Veliki slobodni teritoriji na njemu organizirana i učvršćena narodna vlast i defenzivnost neprijatelja do početka 1944. godine počeli su u narodu stvarati iluzije o relativno skoroj i lakoj pobjedi NOP-a i njegove vojske.

Vojna protuofenziva ustaša, koja je uslijedila februara 1944. godine i koja je već u prvom naletu vratila neka mjesta i uvelike smanjilo slobodni teritorij Kalnika, a Hrvatsko zagorje kao slobodni teritorij gotovo likvidirala, moralizirajuće je djelovalo u narodu, naročito kad su uslijed teških borbi i nedovoljne naoružanosti jedinica Korpusa počela masovna i samovoljna napuštanja i dezerterstva iz jedinica.

Početni uspjesi neprijatelja na vojnom planu ubrzo su imali i svoje učinke na političkom. Naime neki od vojnih dezertera i obveznika masovno su odlazili u neprijateljsku vojsku.

¹² Izvještaj u arhivu CK KPH-a.

Vojna i politička ofenziva ustaša jačala je raspoloženje u narodu u smislu »rat će se i bez nas svršiti, ne treba biti ni s jednim, ni s drugim, i najbolje je sačekati razvoj događaja i glavu čuvati...«

To je išlo više na ruku ustašama koje nisu birale sredstava da hiljade vojnih obveznika natjeraju u svoje jedinice i time stvore uvjerenje o »nemoći« partizana i počnu pothranjivati špekulantske tendencije i kod poštenih i nama odanih ljudi koji su uslijed trenutne krize NOP-a i nekih slabosti postali apatični, malodušni i gubili dah i povjerenje u snagu NOP-a.

Borbe i akcije naših jedinica u ljeto 1944. godine vođene u dosta teškim uslovima i gotovo na čitavom području Korpusa angažirale su mnoge do tada samo pasivne posmatračke događaja i zbivanja. »Ratni vihor će nas mimoći...« vjerovali su i tako se i ponašali ljudi na onim dijelovima teritorije gdje naše jedinice ili rukovodstva NOP-a nisu mogli ispoljiti svoj utjecaj i djelovati u narodu.

Ofanziva i velike pobjede jedinica 6. i 10. korpusa u ljeto i jesen 1944. u Podravini i ponovo oslobađanje teritorije od Podravske Slatine do Koprivnice, bili su snažna moralno-politička i poticajno-mobilizirajuća sila za učvršćenje NOP-a, iako su uslovi, zbog većih koncentracija neprijateljskih operativnih vojnih snaga, bili neusporedivo teži nego u drugoj polovici 1943. godine.

Dolaskom trupa Crvene armije u Podravinu i stvaranjem virovitičkog mostobrana — kad su borbe poprimile izrazito frontalni karakter — prostor za djelovanje institucije NOP-a bio je jako ograničen na većem dijelu Zagrebačke oblasti izuzev Moslavine, gdje je još slobodni teritorij do marta 1945. omogućavao efikasno djelovanje svih rukovodstava i komanda Područja i aero-baze.

Politička rukovodstva u pozadini linije mostobrana kod Virovitice jedva da su je mogla održavati, a njihova funkcija se svodila na organizaciju obavještajne službe i kontrolu terena i više nego simbolično na mobilizaciju novih boraca za popunu divizija koje su u frontalnim borbama trpjele velike gubitke.

Jedan dio rukovodilaca otišao je i s evakuiranim narodom preko virovitičkog mostobrana za Bačku, gdje su nastavili djelovati na isti način kao i do tada.

Istovremeno su sva okružna rukovodstva i s njima i oblasno rukovodstvo — uz to što su pomagali Korpusu u mobilizaciji boraca i snabdijevanju i zbrinjavanju ranjenika — bili najneposrednije uključeni u pripremu za preuzimanje i uspostavljanje vlasti u oslobođenim mjestima i gradovima i posebno u gradu Zagrebu nakon oslobođenja.

ULOGA KOMUNISTA U VOJNOM I POLITIČKOM OSPOSOBLJAVANJU JEDINICA KORPUSA

✓ Od početka NOB-a sve organizacije KPJ i SKOJ-a i sva njihova rukovodstva na području Zagrebačke oblasti bavili su se stvaranjem borbenih jedinica, njihovom organizacijom, razvijanjem njihove političke i idejne osposobljenosti i jačanjem borbenog morala ljudstva u jedinicama.

U trenutku formiranja 10. korpusa NOVJ i njegovih divizija, partizanskih odreda i korpusa vojne oblasti, široka mreža mjesnih, kotarskih, okružnih i oblasnih rukovodstva i SKOJ-a predstavljala je čvrstu idejnu i političku jezgru NOP-a za njegovo usmjeravanje i širenje. Zagrebačka je oblast bila podijeljena na pet okruga (Bjelovar, Čazma, Krapina, Varaždin — koji je obuhvatao i Međimurje — i Zagreb). Svaki je okrug imao svoje rukovodstvo — KP, SKOJ-a, JNOF, NOO, AFZ i dr., a sva ona su se najneposrednije brinula o pokretanju i širenju NOP-a i stvaranju oružanih snaga.

Organizacija članova Partije i SKOJ-a u vojnim jedinicama i ustanovama bila je zasnovana ovako: u svakoj četi formirana je partijska ćelija, odnosno aktiv SKOJ-a; part, ćelijama i organizacijama SKOJ-a u četama rukovodili su bataljonski biro (Partije i SKOJ-a); u brigadi je — uz štapske ćelije postojao komitet koji je objedinjavao rad bataljonskih biroa. Slično je bilo i u divizijama. Divizijski komitet objedinjavao je rad brigadnih komiteta u diviziji. Štabovi Istočne i Zapadne grupe odreda nisu imali komiteta kao što su ih imale divizije. Za svoj rad i stanje u jedinicama divizijski komiteti odgovarali su Oblasnom komitetu KPH za Zagrebačku oblast. Partizanski odredi bili su u partijsko-političkom pogledu povezani s okružnim komitetom KPH na teritoriju djelovanja odreda. Preko političkih komesara grupa odreda povremeno je o partijsko-političkom radu i djelovanju izravno obavještavan i Oblasni komitet.

U svakoj brigadi je partijsko-političkim radom (brigadnim komitetom) rukovodio zamjenik komesara brigade koji je istovremeno bio i sekretar brigadnog komiteta Partije. Isto su tako pomoćnici komesara bataljona i četa bili sekretari odgovarajućih biroa i rukovodili su partijskim organizacijama.

Rukovodilac SKOJ-a u brigadi također je rukovodio komitetom SKOJ-a kao njegov sekretar. Članovi komiteta SKOJ-a u brigadi bili su rukovodioci SKOJ-a u bataljonima i pojedini istaknuti skojevci.

Politička odjeljenja (politodjeli) u divizijama formirani su radi toga da prate i izučavaju raznovrsne probleme moralno-političkog stanja tj. borbene sposobnosti jedinica, odnosa boraca i rukovodilaca, ponašanje prema ženama borcima i najšire aspekte partijskog i skojevskog djelovanja. Rukovodilac politodjela bio je redovit član divizijskog komiteta. Izvještaje nije podnosio redovito, nego povremeno Centralnom komitetu KPH i za svoj rad je u njemu odgovarao. Politodjel je najčvršće surađivao s divizijskim komitetom i štabom divizije.

Brojno stanje partijske organizacije i SKOJ-a

Danas još nema dovoljno pronađenih i evidentiranih dokumenata koji bi mogli poslužiti za temeljitiju analizu svih vidova idejno-političkog stanja, brojnog stanja, nacionalnog i socijalnog sastava članova Partije i SKOJ-a, odnosno pitanja kojima su se rukovodstva Partije i SKOJ-a bavila u jedinicama i ustanovama u Korpusu od njegova formiranja do oslobođenja zemlje. Zato je svaka slika toga rada još nepotpuna, djelomična. Tako i ova na osnovi dokumenata divizijskog komiteta, a njih ima najviše sačuvanih od 32. divizije.

Iako ta slika ne može dokraja dočarati stanje u Korpusu, ona je u svom okviru istinita i realna i, ipak, može dati dobru osnovu za potpunija istraživanja.

Pregled brojnog stanja članova Partije i SKOJ-a 32. divizije dan je u tri tablice (maj, oktobar 1944. god.), koje pokazuju kretanje članstva u odnosu na brojno stanje. Općenito uzevši, uspostavljen odnos broja boraca i rukovodilaca i članova Partije i SKOJ-a od prvih dana nije se bitno mijenjao (Vidi tablicu I, II i III u tekstu str. 328, 336, 337).

Usporedba brojnog stanja 32. divizije u novembru (30. 11. 1944.) s brojem članova Partije i SKOJ-a u istom mjesecu daje odnos:

Ukupno brojno stanje u diviziji 3.294 čovjeka, a članova Partije i SKOJ-a 805, što znači da je svaki četvrti borac bio organiziran.

Slično je bilo u socijalnoj strukturi ljudstva. Na isto stanje Divizije bilo je: 392 radnika, 1.845 seljaka, 767 intelektualaca, obrtnika i namještenika i 29 vojnih lica. Od ukupnog broja radnika, član Partije bio je 151 radnik, seljaka je bilo 149, a 160 članova Partije iz dviju socijalnih grupa. (Iz neobjašnjivih razloga u rubrici je mnogo više iskazano obrtnika nego što ih je bilo, pa je najpravičnije razmatrati ih kao radnike. R. B.)

Najviše je bilo rukovodilaca članova Partije i SKOJ-a, što nepobitno govori da su komunisti bili osnovna jezgra i stalni nosioci borbe za jačanje moralnog i borbenog lika borca naše NOV i suradnje s narodnom vlašću i JNOF. Komunisti u jedinicama bili su uvijek primjer najboljih i najdosljednijih agitatora i propagatora istine o NOP-u i najsvesniji borci za vlast radnika i seljaka. Za te interese oni su se bespoštedno borili i dali velike žrtve na prostorima Zagrebačke oblasti.

Kada danas analiziramo kako i koliko su bile žilave borbe na području djelovanja 10. korpusa, u kojima se mnogo ginulo i ranjavallo, kako su masovno izbacivani iz stroja rukovodioci, a brojno stanje boračkog i nižeg rukovodilačkog kadra mijenjalo se i više od 80% u roku od nekoliko mjeseci, onda se svakom analitičaru nameće nezaobilazna istina o tome da je borba mogla biti uspješna samo zato jer su komunisti, članovi Partije i SKOJ-a, čitavim svojim revolucionarnim žarom bili pravi i istiniti predvodnici svojih jedinica.

Zahvaljujući komunistima — članovima KPJ i Skojevcima — u jedinicama 10. korpusa nije se nikad osjetila težnja »čuvanja glave«, ni kod rukovodilaca ni kod boraca divizija, brigada i odreda. I kad sekretar divizijskog komiteta 32. divizije Ivica Gretić u izvještaju od 7. 6. 1944. god. konstatira »Za vrijeme postojanja ove Divizije pa do 1. V 1944. g. poginulo je 50 članova K.P. i 60 članova SKOJ-a onda to nije samo gola brojka. On kaže da je taj broj »sigurno mnogo veći, ali nismo u stanju doći do točnih podataka, jer su se partijske organizacije bataljona temeljito izmijenile, pa novi članovi po sjećanju ne znaju, a pismenih podataka o tome nigdje nema. U toku mjeseca maja poginulo je u ovoj Diviziji 11 partijaca i 19 Skojevaca...«

U prilog tome neka posluži i ovaj dio izvještaja Divizijskog komiteta 33. divizije, od 1. 8. 1944. u kojem se uz ostalo, kaže:

»Jedna od karakterističnih crta naše divizije svakako je, da smo u svim borbama pretežno imali izbačeno iz stroja većim dijelom vojnih i političkih rukovodioca i da je s time naša politika za uzdizanje kadrova neprekidno na

BROJNO STANJE PARTIJSKIH ORGANIZACIJA XXXII. DIVIZIJE ZA MJESEC MAJ 1944.

NAZIV	Broj bataljon. biro-a	Članova batalj. biro-a	Broj četnih ćelija	Broj štab. i ostalih ćelija	Broj članova Partije	Nac. sastav			Soc. sastav						Broj žena čl. K.P.	Broj kandidata	Broj boraca	Opaska	
						Hrvata	Srba	Ostalih nacija	Radnika	Sejjaka	Obrtnika, Namještenika, intelektualaca	Biv. oficira i podoficira Jugoslavije	Broj oficira i komesara čl. K.P.	Broj podoficira i politdelegata čl. K.P.					Broj partizana čl. K.P.
Ud. brigada »Braće Radića«	3	14	9	7	98	87	9	2	34	28	36	—	39	37	22	5	5	325	Pod rubrikom oficira stavljeni su samo oni koji su unapređeni i koji nose čin. Ali držim da to nije ispravno te ćemo u budućem izvještaju ispraviti i staviti Komandire i nadalje u oficire, iako još neće imati čin.
Brigada »Matije Gubec«	3	17	8	8	73	57	8	8	44	14	13	2	40	27	6	1	5	290	
Ćelije štaba Divizije i jedinica oko štaba	—	—	—	3	20	17	3	—	6	4	9	1	10	3	7	2	6	102	
UKUPNO:	6	31	17	18	191	161	20	10	84	46	58	3	89	67	35	8	16	717	

Brojno stanje Skoja u diviziji:

Ud. brig. »Braće Radić«	15 Skoj grupa sa 105 Skojevaca
Brigada Matija Gubec	12 Skoj grupa sa 97 Skojevaca
Jedinice oko štaba divizije	2 Skoj grupa sa 22 Skojevaca
Ukupno	29 Skoj grupa sa 224 Skojevaca

Da je prepis vjeran originalu,
tvrde i ovjeravaju:

1. Kovačić K.
2. Dumanić L.
Prepisala: Pribić R.
Zagreb, 13. X. 1954.

Položaj 30. v. 44.
Ivica Cvetić, v.r.

jednom te istom mjestu. Svakog čovjeka kojega se politički ili vojnički uspije izgraditi kako god se teško osposobi i uzdigne tako se ga i brže izgubi u operativnoj jedinici. Razlozi tome svakako su što u samim zaćecima osnivanja naše divizije, brigade su doživljavale teške poraze sa strane neprijatelja i da bi se osposobila ponovo udarna moć naših brigada traćilo se od naših rukovodioca lićnog zalaganja za izvršavanje pojedinih zadataka.

Brojno stanje boraca koji se nalaze na licu i I brigadi je 584. dok u II brigadi 521. Odkada je formirana (19. 1. 1944.) samo II brigada pa do danas prošlo je preko nje preko 1200 boraca od prilike, a dok u I. brigadi približno je isto tako. Znaći, da su ovih nekoliko mjeseci gubitci, odnosno ljudi, koji su bili izbaćeni iz operativne jedinice u razmjeru prema onima koji su ostali saćinjavali skoro polovicu...«

Divizijski komiteti, inicijatori i realizatori borbenih i politićkih akcija

Podrućje djelovanja Partije i SKOJ-a u koje spada jaćanje borbenog morala, vojne i politićke spremnosti boraca, jedinica i vojnih ustanova mnogo je šire i traći temeljitiju obradu nego što se to moće ućiniti u jednom poglavlju ovakve knjige. Posebno je zanimljivo rasvijetliti bogatstvo ranovrsnih formi i metoda koje je Partija primjenjivala izvan ustaljenih formi partijskog rada a koje je ratna praksa stalno provjeravala prije nego što bi postala vodeći princip pri mobilizaciji i organizaciji rada komunista pri izvršenju njihova zadatka vođenja oružane oslobodilaćke borbe i socijalistićke revolucije.

Ne upuštajući se u temeljitije i svestranije analize, mislim da će zainteresiranim kao dobar vodić i ilustracija poslućiti i samo iznošenje širokog spektra pitanja i problema koje su sadržavali izvještaji divizijskih komiteta.

Dezerterstvo je mnogo zaokupljalo sva partijska rukovodstva na terenu (Oblasni komitet i okrućne komitete), u jedinicama i štabovima. Nagli priliv boraca na kraju 1943. i u poćetku 1944. godine, u situaciji kać Korpus nije imao dovoljno oružja, odjeće i obuće, a neprijatelj je prestrojavao svoje snage i u surovoj zimi otpoćinje napade na slobodni teritorij doveo je i do masovnog osipanja nekih jedinica. Problem dezerterstva naroćito je bio velik za 32. diviziju u zimu i proljeće 1944. god. Prilikom dolaska Divizije u Hrvatsko zagorje dezertiralo je oko 350 boraca, tako da su neke jedinice bile gotovo prepolovljene.

Divizijski komitet 32. divizije će 13. 4. 1944. god., u pismu Okrućnom komitetu KPH Krapina, napisati:

»Po našem mišljenju dezertirali su uglavnom, kako zbog nedovoljno uzdignute politićke svijesti, tako i zbog velikih napora koji već dulje vrijeme snose naše jedinice, a takoćer i zbog izostanka vojnićkih uspjeha (neprijateljska ofanziva itd.) i naposljetku uskrzni blagdani utjecali su takoćer na tako brojno dezertiranje.

Kao što vam je poznato naš zadatak u Zagorju jeste da vršimo ofanzivne operacije, koje će nadamo se svakim danom biti sve jaće, i da sprovedemo najširu mobilizaciju. Da bismo to mogli, prije svega nam je potrebno da

upotpunimo svoje jedinice. Postavlja se pitanje kako da se borci koji su otišli svojim kućama povrate najlaganije u svoje brigade? Mišljenja smo da je najbolje da se to učini na dobrovoljnoj bazi, jer je broj prevelik, a da bi se to moglo provesti silom i da se istovremeno takve mjere štetno ne odraze po daljnju mobilizaciju. Zato vas molimo da preko partijskih organizacija na terenu i NOO-a provedete odmah najširu kampanju za povratak tih boraca u njihove jedinice... Potrebno je narodu predočiti da od uspješne mobilizacije ovisi i ostanak naših jedinica na ovom terenu.«

Komitet u svom izvještaju od 6. 5. 1944. o tome nastavlja:

»Uzroci dezertstva sastoje se uglavnom u tome, što su ti borci došli u jedinice u zimi malo pred neprijateljsku ofanzivu na Kalniku, i od onda za sve vrijeme podnosili teške napore, a da nije bilo vojničkih uspjeha i pobjeda koje bi ih vezale uz jedinice. Osim toga nisu bili obuhvaćeni dovoljno političkim i kulturno-prosvjetnim radom.«

O političkom radu, stanju i političkoj svijesti i prosvjećenosti boraca i jedinica nalaze se i ovakve ocjene:

»O političkoj situaciji u svijetu borci malo znaju. Uspjeh Crvene Armije se nije dovoljno politički osvijetlio. Štampa se nije proučavala redovno pa ni kod samih rukovodioca. O ciljevima naše borbe borci znaju veoma općenito. O stvaranju države, o N. O. O. -ima kao organima prave narodne vlasti slabo se zna. O biti narodne vlasti, o tome što se stvara po našim selima, na što će se borci vratiti kućama, dakle povezivanja uspjeha i ciljeva naše borbe sa sutrašnjim ljepšim i boljim životom u radu nije bilo dovoljno. Za političko podizanje razradili smo jedan plan t.j. predvidili niz predavanja pa tako smo predvidili i temu o N. O. O. U kulturno-prosvjetnom radu nije bilo sistema. Sada smo pristupili formiranju kulturno-prosvjetnih odbora sa konkretnim zadacima: razvijati suradnju u štampi, analfabetske tečajeve, scenski rad, recitacije i pjesme, i predavanja. To su ta predavanja koja smo predvidili za političko podizanje, što bi bilo na brizi kult. - prosvjetnih odbora u zajednici sa polit, komesarima.« (Divizijski komitet 32. divizije, 21. 5. 1944)

Govoreći o partijskim ćelijama kao jezgrama političkog rada sekretar Divizijskog komiteta 33. divizije reći će i sljedeće:

»U Diviziji imade 37 Partijskih ćelija koje oko 90% djeluju politički t.j. osjeća se njihov pravilan politički rad kao i sprovođenje partijskih direktiva u cijelosti u život. Same ćelije kao osnovne jedinice svake organizacije usko povezane sa najširim vanpartijskim masama kada bi bile politički jače, izgrađene mogle bi da dadu mnogo većeg rezultata koji bi se odrazio kako u mobilizaciji tako i u političkoj svijesti samih naših boraca... Kod mnogih ćelija zapazilo se, da novi nači rada t.j. širina naše linije oko stvaranja jedinstvene Narodno oslobodilačke fronte, kao i omogućavanje samoinicijative našim vojnim rukovodiocima, da su mnoge ćelije shvatile kao da je s time rukovodeća uloga Partije postala manja i da se ćelije naročito po pitanju vojne prirode ne trebaju interesirati i naprosto popustiti sve vojnim štabovima, nedajući im onu podršku i pomoć i ne osjećajući onu odgovornost koju su ranije osjećale po tim pitanjima. Na drugoj strani imamo opet ćelije koje se nikako ne mogu odreći skućavanja inicijative vojnih rukovodioca i svađaju sastanke partijskih ćelija na obične sastanke proučavanja vojnih akcija, dok

na trećoj strani imademo ćelije koje su odmah shvatile kako treba ispravno raditi i svoje radne sastanke u glavnom usmjerile u rješavanje bitnih političkih problema dotičnih jedinica u kojima ćelija djeluje ne baveći se pri tome visokom politikom, već aktualnim stvarima političke prirode.« (Divizijski komitet 33. divizije 1. 8. 1944)

Kakva je općenito bila partijska disciplina?

»Opći prosjek discipline kod partijaca u znatnoj mjeri se popravio, tako da je odgovornost prema dobivenim zadacima porasla u dovoljnoj mjeri izuzev nekolicine koji su primjerno kažnjeni za kršenje discipline kao i nesprovođanje partizanskih direktiva u život. S tim što je porasla partijska disciplina, općenito je porasla i sama disciplina u našoj vojsci, ma da ona još nije na onome stupnju na kojem bi mi željeli.« (Divizijski komitet 33. divizije 1. 9. 1944).

Nekoliko citata iz izvještaja divizijskih komiteta o njihovu radu i stanju u divizijama donekle će dati sliku, iako se ona brzo mijenjala, nabolje i nagore.

»Štabovi puni poleta ali nedostaje vojničkog i političkog znanja. U tom izučavanju nema sistema. Štabski sastanci se nisu održavali. Postavili smo u zadatak održavanje radnih i obrazovnih sastanaka štabova kao i plan za vojničko podizanje t.j. teme iz ratne službe i ostalih predmeta...

Osnovni nedostaci u cjelokupnom radu jesu: neodržavanje sastanaka vojničkih i političkih i odsutnost sistema u tom radu. Predviđen je plan za vojničko i političko uzdizanje. Dalje se primjećuje velika sporost štabova i netemeljito izvršavanje svakodnevnih sitnih zadataka, koji se tada nagomilaju i onda ih se zaista teško rješava.« (Divizijski komitet 32. divizije 21. 5. 1944)

Mjesec dana kasnije Divizijski komitet 32. divizije (20. 6. 1944) obavještava CK KPH i Oblasni komitet za Zagrebačku oblast i ovo:

»Naša Divizija stoji politički i borbena bolje nego vojnički i možemo reći da smo vojnički još veoma sirovi, kako teoretski tako i praktički u izvođenju manevara, pravilno i brzo upotrebljavanje rezervi, sadejstva oružja, organizacije službe veza i saniteta.

Novi komandant divizije drug Rade Bulat zavređuje svako priznanje zbog svoje marljivosti i sposobnosti. Svoje vojničko znanje marljivo prenosi preko stalnih sastanaka na štabove brigade i na ostale rukovodioce.

Kao što nije dopustivo i nije valjalo bez vojničke discipline i dostojanstva naših oficira, ali isto tako ne bi valjalo prevelika ukočenost i nepristupačnost, a koje tendence se pojavljuju kod štaba Divizije, bolje reći žive i neotklanjaju se, ali to ne kod komandanta nego od politikomesara druga Tuđmana (Tuđman je tada samo vršio dužnost komesara — R. B.). Kod njega je to prešlo granicu, tako da se prema njemu već javljaju negodovanja u štabovima brigade.«

Sekretar komiteta Ivica Gretić Marijan oštrinom i kritičnošću partijskog radnika, iako je došao s dužnosti sekretara Okružnog komiteta KPH Krapina, brzo se uživljavao u novu ulogu i preko komiteta upozoravao sve komuniste Divizije na opasnost od jednostranosti vojne izgradnje.

Što divizijski komitet 33. divizije i njegov sekretar Đuro Blaha kažu o svom štabu?

»Uopće štab Divizije mnogo piše, a manje zalazi u naše jedinice, što bi

trebalo svakako biti obratno, jer živa riječ data rukovodiocima i borcima znači više, negoli stotinu naredjenja, koja se ne kontrolišu i nerazjasne kako i na koji način ih treba sprovesti u život.«¹³

Partijske organizacije, divizijski komiteti i štabovi divizija i brigada neprekidno su povećavali brigu o ljudima, borcima i naročito gubicima jedinica, i povećanje budnosti. U izvještaju Divizijskog komiteta 32. divizije od 11. 7. 1944. o tome se kaže:

»Naš stav prema gubicima još uvijek nismo, uspjeli usaditi u sve naše rukovodioce. Veliki nemar i nebriga za ljudstvo. Ponekad nepotrebni juriši, nehaj prema nestalima, pa i netočno izvještavanje o gubicima. Po tom pitanju ćemo povesti čitavu kampanju. Treba prije svega veća ljubav i odgovornost za svakog druga, bolje ocjenjivanje situacije za prihvatiti ili neprihvatiti borbu, a naročito veća pažnja vezi, boljoj saradnji jedinica unutar brigade i brigada međusobno. Veze i sadejstvo jedinica treba biti svakako veće nego je do sada u našim jedinicama i to bi bio značajan rad u korist manjih gubitaka.

Život u vojsci zahtjeva najveću točnost, brzinu i budnost, a toga još nema dovoljno kod naših rukovodioca. Prilike pod kojima živi i djeluje naša Divizija su dosta teške. Stalne borbe i pokreti, a naročito u posljednje vrijeme, jer se sve više neprijateljskih snaga gomila u ove krajeve, zahtjevaju od naših rukovodioca velike samoprijegore, podnošenje mnogo napora i nespavanja. Obzirom na stanje ne povećati marljivost i napore rukovodioca, činilo bi se popuštanje u radu i zato smo i kroz partijsku organizaciju proveli to pitanje s riječima: *Sto bliži borcima u pokretu i odmoru, svojom budnošću i vedrinom oživljavati najumorniju kolonu i položaj. Rukovodioci se ne smiju prepustiti snu, kada su i najumorniji.*«

Zaoštavanje budnosti i odgovornosti kod komunista, a naročito rukovodećih ljudi u 32. diviziji, pokazuje i zapisnik partijske komisije divizijskog komiteta 32. divizije od 11. 10. 1944. u vezi s iznenadnim napadom na jedinice brigade 'Braća Radić' u Vel. Trešnjevici 26. 9. 1944. u kojem je bilo 20. mrtvih, 7 ranjenih i 11 nestalih boraca i izgubljeno 15 pušaka, 1 šmajser i 4 puškomitraljeza. Komisijom je rukovodio sekretar Divizijskog komiteta Stjepan Puklek-Jura. Nakon temeljite i svestrane analize komisija je na 12 stranica utvrdila propuste i odgovornost pojedinih osoba i štabova i predložila kazne. Tako je: »Čitav štab brigade je u ovom slučaju radi nedovoljne kontrole nad bataljonima, radi njihovog nepravilnog smeštaja i radi nedovoljne kontrole nad sahranom poginulih drugova kažnjen pismenom opomenom u naredbi štaba XXXII. divizije broj 52.

Komandant I. Bataljona Milinović Božo, kažnjen je degradacijom na dužnost vodnika u istoj brigadi — istom tom naredbom.

Tom naredbom kažnjen je i strogim ukorom referent saniteta ud. Brig. 'Braće Radića' Zlata Jambrešić, radi ne posvećivanja pažnje ranjenim drugovima, kao i sahrane poginulih.

Politkomesar III. bataljona Kečkan Stjepan kažnjen je degradacijom na dužnost politkomesara čete isti brigade.«

Dalje:

¹³ IHRP Zagreb, KP - 56/105.

»Komisija, na temelju ispitivanja, za sve nedostatke koji su se desili smatra krivima:

- 1./ Stab I. bataljona, ud. brigade 'Braće Radić' u cjelini
- 2./ Politkomesara 2. čete I. Bat. iste brigade — Pankarića
- 3./ Politkomesara III. bat. iste brigade Kečkan Stjepana.

Zbog toga, za iste drugove i štab komisija predlaže ove partijske kazne:
za

- 1./ Stab I. bataljona u cjelini predlažemo kaznu partijskom opomenom.

Članovi štaba su:

- Operativni oficir Ivančić Ivan
- Obavještajni oficir Belošević Rudo
- Pomoćnik komesara Makek Ivan

Za komandanta, Milinović Božo, kao najodgovornije lice u štabu, a napose u tom slučaju predlažemo strogi partijski ukor.

2./ Za politkomesara 2. čete I. bataljona iste brigade Pankarić Boltu (uzimajući u obzir što je dugo na istoj dužnosti) predlažemo kaznu partijsku opomenu.

3./ Za politkomesara III. bataljona Kečkan Stjepana, isti brigade predlažemo kaznu strogog partijskog ukora.

4./ Za štab udarne brigade 'Braće Radića' mi ne možemo da ocijenimo njihovu krivicu već ostavljamo, da to Vi zaključite prema ocjeni dobivenih podataka.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Članovi komisije:

1. Sekretar Divkoma 32. divizije:
Puklek Stjepan v. r.
2. Član Politodjela 32. divizije
Simčić Ico, v. r.
3. Sekretar bat. biroa K. P. III. bat. ud.
brig. »BRAĆA Radić«:
Dančević Adolf, v.r.«¹⁴

Savjesno ispitivanje i procjenjivanje propusta — koje su svi akteri samokritično priznali - pomoglo je da kazne budu realno odmjerene i da odgojno djeluju te da tim drugovima pomognu da se za vrlo kratko vrijeme rehabilitiraju i ponovo preuzmu odgovorne dužnosti u jedinicama Divizije.

Politodjeli u divizijama mnogo su pomagali u radu Partije i SKOJ-a jer su u njima po pravilu bili politički dovoljno izgrađeni komunisti i provjereni borci. U politodjelu 32. divizije bio je rukovodilac Mirko Burić, a članovi Vlado Mađarić, Ico Simčić, Milka Sljepčević i Zlatko Glik. Politodjel 33. divizije sačinjavali su: Migo Vrbica, a članovi Ilija Mugoša i Vera Cvetković.

Politodjeli nisu mnogo izvještaja pisali. Sačuvan je samo jedan izvještaj Politodjela 32. divizije, podnesen CKKPH. Članovi politodjela najviše su

¹⁴ IHRP Zagreb - str. 12-13.

svoju dužnost obavljali konsultacijama, razgovorima i provjerama stanja svijesti, zalaganja, morala, borbenosti, opremljenosti i osposobljenosti jedinica za izvršenje borbenih zadataka.

Izveštaj politodjela 32. divizije od 23. augusta 1944. daje potpuniju sliku njegova rada:

»Divizija je vrlo mala po broju, no po borbenosti vrlo dobra. Pristupilo se mobilizaciji i do sada je bilo samo manjeg uspjeha. U Podravini odakle se treba mobilisat, mora se vojnički prodrijeti (s obzirom na relativno slab rad na terenu), jedinice su sposobne primiti novih boraca onoliko koliko danas broji Divizija.

Spoljni izgled jedinice ne odaje još vojničku sliku. Golotinja i bosotinja su toliki, da jedinica ima strašno šarenu sliku izuzev odličnog naoružanja. Vojnički red i disciplina su u razvitku. Hrabrost i odanost su na visini. Vojnička umješnost je u razvitku, zdravlje i tjelesni izgled boraca je vrlo dobro... Politički kadrovi se nisu redovno odgajali. Apsolutno se vojnički kadar nije zajedničkim sastancima podizao i učio. Dolaskom komandanta i politkomesara naročito, to se u cjelosti ispravlja, sprovodi i daje određene rezultate...

Komunistička Partija kao takova imala je i te kako ugleda, dok partijska organizacija u jedinici nije imala autoriteta zbog nepravilnog i neredovnog rada. Tek je počela partijska organizacija da aktivno živi i da se razvija.

Tek sada se ima partijska oštrina, partijske odgovornosti i partijska organizacija u Diviziji počinje sticati puniji autoritet. Odnos između Partije i komande postaje svakim danom sve bolje. Ljubav prema Partiji dnevno raste zato jer se radi premda toga još puno treba.

Materijal i po svom socijalnom sastavu i odanosti kao i borbenosti je kao u rijetko kojoj jedinici pogodan da se tu izgradi čvrsta i široka partijska organizacija.

U ovoj jedinici mjesecima nije bilo priliva, a svakodnevnim borbama drugovi su ispadali iz stroja, tako da uglavnom, sem nekih dvijestotine pedeset novomobilisanih (koji se dobro drže) u jedinici se nalaze sve stari i prokušani borci, koji je svaki u stanju biti neki rukovodioc, pa je pitanje mobilizacije, a na taj način pravilno i prirodno čuvanje kadrova, i njihovo uzdizanje, najvažniji zadatak.

'Čuvanje glave' ovdje se nije pojavljivalo, nego se je išlo na juriš kao da je četrdeset prva...

Još je jedan problem u jedinici, a to je odnos drugova i drugarica koji je vrlo nepravilan. Taj slab odnos potiče odavna... Specijalno samim drugaricama počinje se obraćati veća pažnja i gleda ih se uzdići, a s obzirom da ih ima vrlo starih boraca i tjelesno iznurenih trebao bi ih određivati na odgovorne dužnosti u pozadini što ćemo i sprovesti u sporazumu sa partijskom organizacijom na terenu, sa kojim svakim danom počinjemo imati sve bolji kontakt, kojega prije nije bilo u dovoljnoj mjeri.

Uzdići, učvrstiti i proširiti partijsku organizaciju, pojačati i sprovesti čeličnu vojničku disciplinu, jedinstveni i pravilni vojnički izgled, uz ostale zadatke, jest danas kod nas najvažniji zadatak naše partijske organizacije, kojemu se pristupilo.

Partijska organizacija počinje pravilno uočavati najvažnije zadatke, otrepati se šablona, sticati inicijativu i rješavati redom sve nove momenta i probleme.«

U svakom izvještaju je nešto kazano o brizi za stanje u partijskoj organizaciji. Naročito se u organizacijama Partije i SKOJ-a ističe da treba voditi računa o starim borcima i brinuti se o njima.

Isto tako nema izvještaja koji ne upozorava i na stanje u SKOJ-u, te nedovoljnu brigu Partije za njegovu izgradnju i organizacijsko i političko učvršćenje.

Kad je brojno stanje jedinice bilo neveliko, onda je briga o svakom čovjeku i borcu bila mnogo veća, a kad je još k tome bila riječ o starom i provjerenom borcu, onda je briga bila naročito velika.

Divizijski su komiteti redovito komuniste informirali o stanju u jedinici, o njihovim obavezama i odgovornostima, te o političkoj situaciji na terenu, kretanjima u zemlji i o stanju na svim savezničkim frontovima. Može se reći da je komitet zajedno s cjelokupnom organizacijom Partije i SKOJ-a neprekidno djelovao kao čvrst i dobro organiziran moralno-politički odred koji je znao kako treba neposredno utjecati na opće stanje i borbeno raspoloženje jedinice.

Komitet i partijska organizacija nisu samo jačali svijest, podizali disciplinu i odgovornost i poticali štabove na veće zalaganje u izvršavanju zadataka, prateći njihov rad, nego su uvijek i najneposrednije učestvovali u razrješavanju svih problema i teškoća.

Posebno i uvijek u centru pažnje bila je briga da u jedinicama bude što manje gubitaka (mrtvih i ranjenih drugova) i da se ranjeni borci ne ostavljaju na bojištu i što prije ukaže liječnička pomoć. Iz svake borbe izvlačile su se odgovarajuće pouke, zaoštravala kritika i odgovornost zbog propusta i nepravilnih postupaka u radu komandi, štabova i pojedinaca. Često je partijska organizacija odmah takva pitanja i probleme ostavljala na dnevni red štabova, organizacija i rukovodstva Partije i SKOJ-a. Kao jedno iskustvo iz drugog napada na Koprivnicu (1944. g.) u izvještaju se divizijskog komiteta, na primjer, kaže i ovo:

»U borbama poslije Koprivnice, nisu nigdje bile tako velike žrtve, kako je kod nas bilo slično. Kod Koprivnice smo se svi skupa naučili pameti i tu se svi rukovodioci osjećali odgovornim za žrtve, ali su naređenja izvršavali koja su postavljali pred nas ne samo Divizija nego sam komesar Korpusa, da se zadatak pod svaku cijenu mora izvršiti i tako se je i jurišalo bez obzira na žrtve, ali nije išlo, jer se angažovalo puno boraca za izvlačenje ranjenih boraca, nije se moglo preko ni proći naprijed, pa da bolničari povuku ranjene, jer je bio položaj na bliskom odstojanju, od ustaških rovova i žice, tako da je ostalo još nepovučenih šesnaest drugova.«

(Iz izvještaja Divizijskog komiteta 32. divizije od 31. 10. 1944. g., Arhiva. - R. B.)

U tom izvještaju sekretar Komiteta Stjepan Puklek Jura izvještava CKKPH, o stanju u SKOJ-u:

ZA DIVIZIJSKI KOMITET
XXXII-DIVIZIJE NOVJ

Prepis
Original u arhivi CK SKJ
pisan na formularu
ZA MJESEC: LISTOPAD 1944 g.

Jedinica	Broj bat. biro-a	Broj članova bat. biro-a	Broj černih ćelija	Broj štabskih i ostalih ćelija	Broj članova Partije	Nacionalni sastav			Socijalni sastav				Broj oficira i komesara članova Partije.	Broj podoficira i polidelegata članova Partije	Broj partizana članova Partije	Broj žena članova Partije	Broj kandidata	SKOJ		Opaska	
						Hrvata	Srba	Ostalih nacija	Radnika	Seljaka	Obrtnika namješ. i intelektualaca	Oficira, podofic. b. Jugoslavije						Po spisku	Na licu		
Udarna brigada »Braće Radića«	4	27	14	11	211	181	26	4	55	79	73	4	67	74	70	13	8	150	143	žene uračunate	
Brigada »Matije Gubec«	3	18	13	5	133	110	14	9	65	43	25	—	75	40	18	8	19	152	133	žene uračunate	
Štab i jedinice XXXII. Divizije			10	3	81	62	16	3	31	14	32	4	30	30	16	5	17	43	43	žene nisu uračunate	
Ukupno	7	45	37	19	425	253	56	16	151	136	130	8	172	144	104	26	44	345	319		

Smrt fašizmu – Sloboda narodu!

Sekretar:
Puklek Stjepan, v.r.

BROJNO STANJE PARTIJSKE ORGANIZACIJE U XXXII. DIVIZIJI

Jedinica	Broj bat. biro-a	Članova bat. biro-a	Broj četnih ćelija	Broj štabskih i ostalih ćelija	Broj članova Partije	Nacionalni sastav			Socijalni sastav					Broj kandidata	Članova KP na licu	Članova KP po spisku	Članova SKOJ-a na licu	Članova SKOJ-a po spisku	Primjedba			
						Hrvata	Srba	Ostale nacije	Radnika	Seljaka	Obrt. i namješt. i intelektualaca	Oficira i podofic. biv. Jugoslavije	Broj oficira i komesara čl. Partije							Broj podoficira i delegata čl. Partije	Broj partizana članova Partije	Broj žena članova Partije
Udarna brigada »Braće Radića«	3	18	12	8	196	166	24	6	48	68	79	1	58	80	58	7	13			132		
Brigada Pavleka Miškine	3	15	9	4	78	68	10	–	23	43	21	–	47	28	3	3	13				27	
Brigada »Matije Gubec«	3	18	14	4	106	88	9	9	50	33	19	4	56	37	13	4	15			113	123	
Jedinice i štab XXXII. Divizije			10	3	80	61	16	3	30	14	32	4	30	32	18	5	17			50	63	
Ukupno	9	51	45	19	460	383	59	18	151	149	151	9	191	177	92	19	58			163	345	

Dne 1 decembra 1944

Da je prepis vjeran originalu,
tvrde i ovjeravaju:
1. Kovačić K.
2. Dumanić L.
Prepisala: Pribić R.
Zagreb 13. X. 1944

Smrt fašizmu – Sloboda narodu!

Sekretar:
Puklek S., v. r.

»Članova SKOJ-a ima 345 što je svakako malo. Zadnje vrijeme je primljeno u SKOJ, ali se ne osjeća neki polet u radu, kao ni kod organizacije K. P. a kada bi više radili članovi K. P. sa SKOJ-em bilo bi svakako bolje... U borbama tokom ovoga mjeseca se pokazao da je omladina borbena i zato je primljeno lijepi broj u SKOJ i ima još koje će se moći skoro primat.«

Kad su počele borbe na virovitičkom mostobranu, gubici jedinica bili su veliki, ginuo je naročito kadar. U novim uvjetima frontalnog ratovanja rukovodioci su morali prednjačiti i pokazivati osobni primjer. U izvještaju Divizijskog komiteta 32. divizije od 19. 12. 1944. g. konstatira se da u brigadi »Matija Gubec« nedostaje 30 rukovodilaca, od kojih jedan komesar bataljona i jedan pomoćnik komesara, 7 komesara i 3 pomoćnika komesara četa, 5 komandira četa i 19 političkih delegata, dok je u brigadi »Braća Radić« izbačeno iz stroja 7 pomoćnika komesara i 4 komesara četa, 10 delegata ili ukupno 21 rukovodilac. Sekretar Puklek o tome piše:

»Ako će se ovako nastaviti dalje, onda u još par borbi ostati ćemo bez rukovodioca. To je kod nas sada ozbiljan problem za rješavati, kada nema od kuda potpunit kadra ni u Partiju primat nove članove. Brojno stanje naših Brigada je jako palo, s time su drugovi prenatrpani sa oružjem.«

Partijska organizacija u našim jedinicama nikad nije zapostavljala životne probleme boraca. Ona ih je uvijek smatrala važnim za jačanje morala, podizanja svijest, drugarstva i solidarnosti. Prehrana, obuća i odjeća, zdravlje, kulturni i zabavni život bili su često na dnevnom redu. Osim četnih i zidnih novina izdavali su se bataljonski, brigadni i divizijski listovi gdje se samoinicijativa i stvaralaštvo poticalo i njegovalo. Tako je u 32. diviziji izdano i nekoliko brojeva satiričnog lista »Mina«.

U širenju kulture, prosvjete i zabavnog života u jedinicama II operativne zone i 10. korpusa vidnu ulogu imali su mladi kazališni umjetnici koji su napustili okupirani Zagreb u kojem su bili aktivisti i simpatizeri NOP-a: Ankica Čić, Srđan Flego, Radojko Ježić, Zlata Ježić-Lovy, Franjo Majetić, Josip i Miro Maroti, Mladen Serment i Mira Župan. Grupa je krajem novembra 1943. god. stigla na oslobođeni Kalnik u selo Ludbreški Ivanec gdje je već djelovala umjetnička grupa koju je vodio Franjo Horvat. Spajanjem obe grupe stvoreno je jako jezgro za razvijanje kulturnog života na slobodnoj teritoriji Kalnika i Zagrebačke oblasti. Nekoliko većih mjesta kao Koprivnica, Ludbreg, Var. Toplice, Novigrad Podravski i dr. nudila su mogućnost većih javnih nastupa u kojima su ponekad nastupali i gimnazijalci iz Koprivnice i drugih škola. Umjetničkoj grupi u Koprivnici se priključuje Drago Krča, a Nada Klačterka odlazi u grupu Bjelovarskog područja. Svojim javnim nastupima mladi umjetnici brzo su u tim mjestima oduševili zahvalnu publiku koju su sačinjavali borci, omladina i u većem broju i stariji ljudi.

Program kulturnih nastupa umjetnika uz učešće omladine i boraca iz Kalničkog odreda i Brigada »Braća Radić« i »Matija Gubec« 32. divizije sastojao se iz zbornih recitacija i jednočinki. Vrlo često na reportoaru nalazile su se recitacije: Krleža - Ni med cvetjem ni pravice; Baba cmizdri pod galgama; Aleksa Santić - O klasje moje, Ostajte ovdje; Silvije Strahinja Kranjčević- Radnik; Mate Balota (Mijo Mirković) - Stipe piva, Mati, Božični

račun s gospodinom Benedetom; Vladimir Nazor — Galijotova pesen; Karei Destovnik Kajuh — Materi padlega partizana i Simon Gregorčič — Soča.

Najpopularnije zborne recitacije: Matija Gubec, Dvanaest kineskih seljaka i Lijepa naša domovino.

Jednočinke: Karei Capek — Mati; Branko Copić — Nove žene; Branislav Nušić - Vlast i Analfabeta; Petar Kočić - Jazavac pred sudom; Ivan Cankar - Sluga Jernej i njegovo pravo i Radojko Ježić — Put u borbu.

Nastup naših umjetnika, narod i borci prihvatili su s velikim oduševljenjem. Odjednom pjesma, radost, veselje i zabava zamijenili su ustaško nasilje, strah i svakodnevnu neizvjesnost. Ne jedanput glumci su poslije predstava bili gosti naroda u njihovim kućama ili su ih dovozili i odvozili s priredbi u svatovskim zapregama u njihove baze u Rasinji.

Široko zamišljeni kulturni život na oslobođenom teritoriju Zagrebačke oblasti bio je prekinut zimskom ofenzivom 1944. god. na Kalnik i ponovnim ulaženjem ustaša u Koprivnicu, Ludbreg i druga mjesta. Mladi umjetnici sada su se našli kao borci u jedinicama brigade »Braća Radić« i »Matija Gubec« 32. divizije, gdje će s puškom u ruci voditi borbi protiv ustaša, a u predahu i zatišju opet pokazivati svoje vještine. Kalnička grupa kazališnih umjetnika do odlaska u Topusko u proljeće 1944. god. u sastav Centralne družine ZAVNOH-a ostavila je vidljive tragove kulturnog života u jedinicama 10. korpusa i na oslobođenom teritoriju Zagrebačke oblasti.

Nije bio zaboravljen ni sport, iako za njega nije bilo mnogo vremena i dobrih prilika. U divizijama 10. korpusa nalazilo se nekoliko vrsnih nogometaša iz zagrebačkih klubova i klubova drugih gradova među kojima su bili najpoznatiji: Ivan Bačun, Tomislav Crnković, Vjekoslav Janjić-Capo, Robert Jurišić, Krunoslav Kovačić i Slobodan Petrović, tako da je svaka divizija imala svoj nogometni tim, a često su između brigada i divizija bile upriličene i utakmice. Jednu takvu utakmicu između 32. i 33. divizije koja je održana u proljeće 1945. god. u selu Vel. Zdenci sudio je naš poznati sportski radnik i sudija Marijan Matančić.

Likovnom odgoju boraca isto tako pružana je velika pažnja. U jedinicama je bilo nekoliko talentiranih mladih stvaralaca koji su u poslijeratnom razdoblju postali društveno i umjetnički priznati stvaraoci i radnici — Aleksander Buneta, Ante Despot, Boris Dogan, Hajrudin Kujundžić, Slavko Marić, Velibor Mačukatin, Ivan Milat, Edo Murtić, Zlatko Priča, Vanja Radauš, Nikola Reiser, Oto Reisinger, Vjekoslav Rukljač, Ivan Sabolić, Ico Simčić i Stjepan Sčetarić.

Analizirajući izvještaje divizijskih komiteta dobiva se utisak da rukovodeći komunisti u toku NOB-a u našim jedinicama nisu stanje uljepšavali. Nasuprot tome, uvijek se može vidjeti precizan, realan, objektivan i kritičan pogled na tekuća pitanja i probleme. Malo je bilo praznih riječi i obećanja. Komunisti su stalno izoštravali kriterije koja je ratna zbilja svakog dana brusila. Ratni komunisti, članovi Partije i SKOJ-a iako relativno niskoga stupnja idejno-političkog znanja, nisu bili zapljuskivani raznim malograđanskim shvaćanjima i oportunističkim ponašanjem.

Komunisti su se u jedinicama 10. korpusa znali i na vrijeme jasno i odlučno razgraničiti sa svakom neprijateljskom pojavom i nikad klasnu bit

svoje borbe za bolji život radnika i seljaka nisu zamagljivali samo parolama o NOB-u. Oni su se istinski ponašali kao borci u socijalističkoj revoluciji. Ta mišljenja i ocjene djelovanja komunista u jedinicama 10 korpusa nemaju pretenziju općih i jedino ispravnih, jer su za to potrebne mnogo dublje i šire analize i studije. Međutim, jedna istina ne može biti sporna, jer se ona kao neisprekidana nit stalno provlači, uvijek vidi i neprekidno svjedoči da su komunisti u našim jedinicama odlučno i svjesno, od prvog dana stupanja u NOB, bili istinska avangarda u borbi za puno nacionalno i socijalno oslobođenje naših naroda.

Jedinice 10. korpusa najviše su popunjavane borcima iz 1944. godine. Usprkos činjenici da su u toj godini na području Zagrebačke oblasti bile teške borbe u kojima se ginulo mnogo više nego ranije, zahvaljujući primjernom i dosljednom djelovanju komunista, koje se stalno osjećalo, rukovodstva su se uspješno hvatala u koštac sa svim teškoćama koje su u borbi iskrsavale i uvijek su osiguravala da jedinice svojom borbenom spremnosti, moralom i svijesti budu sposobne za izvršenje borbenih zadataka.

Zahvaljujući tom činiocu, borci naših jedinica brzo su postojali nepokolebljivi i odlučni. Oni su znali istovremeno boriti se političkim i borbenim sredstvima protiv oružanih neprijatelja, raznih reakcionara iz redova HSS-a i katoličke crkve i svih neprijatelja naroda.

Ustaška propaganda i pojačani teror u 1944. god. nisu na terenu 10. korpusa zastrašili narod bez obzira na povremene uspjehe, jer je narod komuniste i sve naše borce doživljavao kao istinske i prave borce za bolji život i slobodu, pa su njihov ugled i poštovanje — usprkos raznim teškoćama — stalno rasli.

U prilog tim tvrdnjama neka posluži i podatak da su na području Zagrebačke oblasti, bez Zagreba, svoj doprinos organiziranju i razvijanju oružane oslobodilačke borbe i neposrednog rukovođenja jedinica i odredima, brigadama i divizijama 2. operativne zone i 10. korpusa, 6. korpusa i 7. banijske udarne divizije dali i ovi narodni heroji Jugoslavije:

Antolović Josip, Belinić Marko, Berus Anka, Biber Antun-Tehek, Biškup Petar-Veno, Blažić Antun-Simun, Birta Mojica, Bobić Florijan, Bobinac Stjepan-Sumski, Bogdanović Gedeon-Geco, Brkić Zvonko-Dorač, Bujić Ivica, Bulat Rade, Car Pero, Cvetković Marijan, Corković Dušan, Calić Dušan, Debeljak Stjepan-Bil, Demonja Nikola, Došen Stevan, Drapšin Petar, Dulić Đuro, Gošnjak Ivan, Grbić Čedo, Gregorić Pavle, Hariš Ivan-Gromovnik, Jankez Grga, Janjić Vlado-Capo, Jerković Mato, Joka Milan, Jutriša Josip-Janko, Kladarin Đuro, Knebl Franjo, Knežević Rade-Tihi, Komljenović Stojan-Čoka, Krajačić Ivan-Stevo, Krkač Ivan, Kufrin Milka, Krunić Uroš, Marinković Ivo-Slavko, Mrazović Karlo-Gašpar, Mrkoci Marko-Bertaš, Nenezić Radojica, Parmač Stanko, Prša Josip, Puač Dako, Severović Nikola, Stanivuković Milan, Šibi Ivan, Špiljak Mika, Špalj Milan, Štrok Izidor, Vidović Marija-Abesinka i Vukomanović Pavle Stipe od kojih je 18 dalo svoje živote u toku NOB-a.